

LAKATOS DÁNIEL*

FELFORGATÓ TECHNOLÓGIÁK AZ ÍTÉLKEZÉS TERÉN – TISZTESSÉGES ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOG A TRANZHUMANIZMUS KORÁBAN

Bevezető gondolatok

Stephen Hawking élete utolsó könyvében úgy jósolta,¹ hogy a darwini, vagyis természetes evolúciót hátrahagyva belépünk egy új dimenzióba, az öntervező evolúció korszakába. Elgondolásához csatlakozva írásomban a hétköznapi kibontakozó transzhumanizmus első, elképzelt szakaszát veszem nagyító alá. Ebben az átmeneti állapotban, ha nem is feltétlenül Európában, de már elérhetőek kifejezetten emberi képességfejlesztésre szánt technológiák, illetve olyan kettős célú technológiák is, melyeket nem célzottan erre kínálnak, de képességfejlesztésre is felhasználhatók. A gyors fejlődés a mesterséges intelligenciának, továbbá különösen a biotechnológia, a szerkezeti biológia, a nanotechnológia, az élő szervezeteket felépítő sejtek atomi skálájú modellezésére alkalmas kvantumszámítás és az agy kutatás területén elért forradalmi eredményeknek köszönhető. A jogi szabályozás természeténél fogva mindezt lemaradással követi. Ennek következtében egyes alkalmazási területeken részben a felismerés hiánya, részben a jogalkotás lassúsága miatt az augmentációs technológiák hatása az egyre szélesebb körű önkéntes egyéni felhasználás révén lappangva, észrevétlenül kezd megjelenni a társadalmi érintkezésben. Ennek egyik terepe a munka világa, jelen írásban az igazságszolgáltatás területe. Elképzelésem szerint a kognitív augmentációs technológiák ítéletkezésben való esetleges – az állam szándéka és szabályozása nélküli, egyéni elhatározáson alapuló – megjelenése indirekt módon, a bíróság összetételén és az észszerű idő szempontrendszerén keresztül a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmére fog vezetni, felforgató hatással járni. A „felforgató” vagy „diszruptív” technológia kifejezés az üzleti világból, Clayton Christensen 1997-es elgondolásából ered, és a fenntartó („sustaining”) technológiák ellentétéként került meghatározásra az üzleti befektetések vizsgálatában. Utóbbiak fejlesztik vagy támogatják a bevett iparági vagy szervezeti folyamatokat, míg előbbieket alapvető változásokat, kihívásokat támasztanak a működésben.² Az emberi képességfejlesztési eljárásokra ilyen felforgató technológiaként hivatkozom.

1. Fogalmi kérdések

1.1. Emberi képességfejlesztés

Az angol nyelvű irodalomban „human augmentation/enhancement/empowerment/improvement” elnevezéssel illetett jelenség fordítására alkalmas kifejezések közül az „emberi augmentációt” vagy az „emberi képességfejlesztést” fogom használni, a definiáláshoz pedig két uniós finanszírozású kutatásra támaszkodom. Az egyik a STOA (Science and Technology Options Assessment) Human Enhancement projekt,³ a másik a SIENNA (Stakeholder-Informed Ethics for New technologies with high socio-economic and human rights impact). Utóbbi definíciója szerint⁴ emberi képességfejlesztésnek („human enhancement”) tekintendő bármely olyan, az emberi testen vagy tesben végzett, a teljesítmény javítását célzó módosítás, amely technológiás és/vagy tudományalapú beavatkozás eredménye. A „beavatkozás” fogalmi elem már létező, újonnan felemelkedő, illetve vizionárius, vagyis elképzelt jövőbeli technológiák széles skáláját öleli fel, így például a gyógyszerészeti termékeket, agyi implantátumokat, agyműködést serkentő drogokat, emberi csírvonal-szerkesztést, reprodukciós technológiákat, táplálkozási kiegészítőket, agystimulációs technoló-

giákat, sportcélú géndoppingot, kozmetikai beavatkozásokat, öregezés elleni kezeléseket. A példaként felhozott eljárások, eszközök közös jellemzője, hogy alkalmazástól függően elmosódní látszik a határ a resztoratív, helyreállító terápiás kezelések és az ilyen kezelések lényegén túlmutató, a szervezetre gyakorolt fejlesztő, növelő hatást célzó beavatkozások között. A projekt kutatói szerint vannak a) tisztán resztoratív vagy helyreállító, nem fejlesztő beavatkozások, b) terápiás fejlesztések és c) nem terápiás fejlesztések. Elemzésükben a terápia egy korábbi állapot helyreállítása betegség vagy sérülést követően (restitutio ad integrum), így ehhez képest az emberi képességfejlesztés az emberi test vagy funkció olyan irányú fejlesztése, mely az ilyen egészségi állapot megőrzéséhez vagy helyreállításához szükséges szintet meghaladja. A tanulmány számot vet az ún. kettős célú felhasználás problémájával, melyre jó példa a 3D bionymtatás⁵ vagy az Elon Musk-féle Neuralink célkitűzése. Utóbbi a techvezér saját bevallása szerint⁶ is arra irányul, hogy a betegséggel küzdő egyének természetes képességeit a normális vagy egészséges átlagember képességét meghaladó szintre emeljék. Itt érdemes felidézni továbbá, hogy az eredetileg cukorbetegség kezelésére kifejlesztett egyik gyógyszer nem terápiás célú (fogyás) forgalmazásából lett a Novo Nordisk gyógyszergyártó cég Európa legértékesebb vállalata 2024-ben.⁷ A definíció körében említhető még a Tudomány és az Új Technológiák Etikai Kérdéseit Vizsgáló Európai Csoport meghatározása,⁸ amely megkülönbözteti a terápiát, a megelőzést és az augmentációt.⁹ A csoport szerint az augmentációs technikákat az időben és térben változó egyéni és társadalmi kontextusban lehet csak értékelni. Így például a magas vagy alacsony vérnyomás határértékeinek orvostani újradefiniálása olyanok tömegét minősítheti beteggé, anélkül, hogy a testükben bármiféle változás történt volna, akiket a korábbi normák szerint egészségesnek nyilvánítottak.

1.2. Transzhumanizmus

A „transzhumanizmus” kifejezést Julian Huxley alkotta¹⁰ meg 1957-ben, aki szerint az emberiség „a vakszerencse szülte változások korábbi mechanizmusát az evolúció tudatos irányításának a lehetőségével helyettesítette”.¹¹ Az emberi képességfejlesztésre vonatkozó etikai megfontolások skáláján két szélsőséges irányzatot lehet elhelyezni. A NATURE-ben megjelent egyik elemzés¹² szerint ezek a bioliberalis vagy transzhumanista nézőpont, illetve a biokonzervatív. Előbbi támogatja annak lehetőségét, hogy az ember a technológia segítségével irányítás alá vonja a biológiai működését és direkt módon beavatkozzon a saját evolúciójába, míg utóbbi védelmébe veszi az emberi mivolt lényegét, és aggodalmát fejezi ki az emberen alkalmazott augmentációs beavatkozásokról. E két megközelítés képviseli az extremizmust az augmentációhoz való viszonyulásban, minden más irányzat e kettő között helyezkedik el, és inkább ad hoc értékelés alapján, az adott technológiától és eljárástól függően vesz fel pozitív vagy negatív álláspontot. Híres biokonzervatívok Leon Krass, Francis Fukuyama, George J. Annas és Bill McKibben, illetve ilyen transzhumanisták például Nick Bostrom, Ray Kurzweil, Julian Savulescu és John Harris.

2. Az emberi képességfejlesztés gondolatának főbb etikai állomásai

Az emberi képességfejlesztéssel kapcsolatos etikai diskurzus történetileg három korszakba sorolható:¹³ ezek az eugenika, a bioetika,

valamint az új eugenika vagy neogenika. Az elsőhöz vezető út a 18. és 19. században indul, amikor megjelenik annak gondolata, hogy az embert a technológia segítségével tökéletesíteni lehet. Az elgondolást fűtötte Darwin alapműve a természetes kiválasztódásról, illetve Francis Galton utódnevezés befolyásolására vonatkozó felvetése. A 20. században a náci tudomány nevében végzett emberkísérletek vezettek az orvosi etika előtérbe kerüléséhez. A fordulópontot jelzi a Nürnbergi Kódex¹⁴ 1947-es és a Helsinki Nyilatkozat¹⁵ 1964-es létrejötte, melyekkel újra teret nyert az alkalmazott etika. A területet a reprodukciós eljárások és a genetika fejlődése az 1970-es években még inkább kiszélesítette, emellett arra a 20. század végi transzhumanista szervezetek feltűnése hatott serkentőleg. A folyamat a bioetika fogalma alatt teljessé vált, melynek része volt, hogy orvosokból, egyetemi hallgatókból, kórházi személyzetből és politikusokból álló professzionális bioetikai közösség jött létre a felmerülő kérdések és veszélyek megvitására. Jelentős esemény volt az ún. Belmont-jelentés¹⁶ 1979-es kiadása az USA-ban az orvosi biológiai és viselkedési kutatások alanyainak védelmében. Mérföldkőnek tekinthető az 1975-ös első, ún. Asilomar konferencia¹⁷, melyet a DNS-technológia 1972–73-as felfedezése hívott életre. Hasonló jelentőségű volt a 2000-es évek eleje, amikor is részben befejeződött a Human Genome Projekt.¹⁸ A CRISPR/Cas9 technológia kifejlesztése nyomán 2015-ben megtartották az első nemzetközi génszerkesztési csúcst, majd a második, 2018-as konferencia idején terjedt el a híre: He Jiankui kínai kutató először alkalmazta a CRISPR/Cas9 eljárást emberi embrión,¹⁹ mely beavatkozás szembe ment az eljárást kifejlesztő kutatók etikai iránymutatásaival.²⁰ Elévülhetetlen érdeme van a bioetika fejlődésében az UNESCO-nak, amely 1993 óta működteti a Nemzetközi Bioetikai Bizottságot.²¹ Munkájuk eredményeként három nemzetközi nyilatkozat került elfogadásra: az emberi génállomány és az emberi jogok egyetemes nyilatkozata²² (1997), a nemzetközi nyilatkozat a humángenetikai adatokról²³ (2003) és a bioetika és az emberi jogok egyetemes nyilatkozata²⁴ (2005). Az emberi képességfejlesztést övező modern kori tudományos diskurzus a konvergáló technológiák, vagyis a nanotechnológia, a biotechnológia, az információs technológia és a kognitív tudományok („NBIC” – nano-bio-info-cogno) robbanásszerű fejlődése és a közöttük fellépő szinergia eredményeként alakult ki. Az USA szövetségi kutatóintézete, a Nemzeti Tudományos Alapítvány²⁵ már 2002-ben kifejezetten az említett technológiáknak az emberi teljesítmény fokozásában rejlő potenciálját vizsgálta.²⁶ A területet érintő etikai, jogi és társadalmi kérdések az NBIC-technológiák felemelkedésével a legmagasabb politikai szinteken is legitimitációt nyertek. Ezt jelzi George W. Bush 2001-es elnöki rendelete²⁷ az Elnöki Bioetikai Tanács létrehozásáról. A testület nagy horderejű 2003-as jelentésében²⁸ az emberi lét és mivolt alapvető kérdései mellett a biotechnológiának az egyéni boldogság keresésében betölthető szerepét, az ún. dizájnerbabák megítélését, a teljesítményfokozást, az öregedés késleltetését, a boldogságra való törekvést is vizsgálta. Az USA előnyét észlelve az Európai Unió is felállította a maga munkacsoportjait, illetve elindította a saját kutatásait. Ilyen volt a konvergáló technológiákra fókuszáló szakértői csoport létrehozása 2003-ban,²⁹ míg a kutatások közül a CONTECS³⁰ (2006–2008), míg az emberi képességfejlesztés tárgykörében az ENHANCE³¹ (2006–2008), az ETHENTECH³² (2009–2012), az EPOCH³³ (2010–2012), illetve a már említett STOA (2008–2009) és a SIENNA (2017–2021).

3. Az augmentációs eljárások osztályozása

Az emberi képességfejlesztő eljárások, technológiák többféleképpen kategorizálhatók. A STOA-tanulmányban megjelenik a hatás tartama szerinti értékelés, mely alapján azok lehetnek tartósak, mint például a genetikai beavatkozás, illetve átmenetiek, mint az egyes droggészítmények hatásai. A tartós hatáshoz kapcsolódó vonás a SIENNA-projekt közvélemény-kutatásában³⁴ megjelenő visszafordítható vagy végleges jelleg is. Osztályozhatók céljuk szerint is. Így egyrészt irányulhatnak a meglévő természetes emberi képességeink javítására, fokozására („szuperember”-képesség, mely ösz-

sze hasonlíthatatlanul jobb, mint a legjobb ismert emberi teljesítmény az adott képesség szempontjából), másrészt irányulhatnak olyan képességek vagy vonások megszerzésére, melyekkel az emberek nem rendelkeznek (fajatiptikus képességek, például éjszakai látás). Megkülönböztethetők a beavatkozások tágabb értelemben vett végcélja szerint is, mely lehet egy egyén egy vagy több testi, illetve kognitív adottságának javítása, vagy az emberi faj kizárólag biológiai fejlesztése, végül az emberi faj holisztikus értelemben vett javítása, fejlesztése. A fejlesztési tevékenység továbbá lehet hatékony, amennyiben legalább a kezelésem átesett vagy az adott területen tevékenységet kifejtők által érzékelhető hatással jár; nem hatékony az olyan beavatkozás, mely ilyen eredménnyel nem jár. Kategorizálhatók az emberi szervezetre irányultság alapján is, vagyis aszerint, hogy mely emberi képességre, vonásra vannak hatással. Az egyik ilyen csoportosítás a kognitív, az észlelési és a cselekvési augmentációt határozza el.³⁵ A SIENNA-kutatás felosztása ismeri a kognitív, az affektív, az erkölcsi, a fizikai, a kozmetikai és az élettartam-augmentációt. Kivitelezésének módja szerint az augmentáció alapvetően orvosi biológiai vagy gyógyszerészeti, továbbá gép-alapú, illetve genetikai lehet. Az első halmaz felöleli a műtéteket és egyéb invazív beavatkozásokat (pl. mély agyi stimuláció), a non-invazív eljárásokat (pl. korábban telepített augmentációs eszköz karbantartása, frissítése), gyógyszereket és a nanotechnológiát (pl. mesterséges véréseket, melyek jelenleg is aktív kutatás tárgyát³⁶ képezik³⁷). A géntechnológia fejlődési üteme miatt az újabb eredmények közül említést érdemel például a 2024-ben bemutatott ún. híd-RNS (bridge-RNA)³⁸ eljárás. Előnye a CRISPR Cas-9 technikával szemben, hogy sokkal nagyobb DNS-szakaszok szerkesztésére alkalmas, ráadásul míg a CRISPR az érintett DNS-szakasz kivágását és kijavítását igényelte, az új megoldás képes az célzott szakaszt sértetlenül módosítani,³⁹ ezzel a nem várt hatások is limitálhatók. Szintén tavaly mutatták be az AlphaFold3-at, amely a fehérjék mellett más komplex molekulák együttes szerkezetének, összekapcsolódásának modellezésére is nagy megbízhatósággal alkalmas.⁴⁰ Az Alphafold-generációk is jelzik, hogy az MI segítségével felgyorsultak azok a kutatások, melyek révén jobban megismerhetjük biológiai működésünket. Testünk molekuláris szintű megértése, illetve különösen agyműködésünk feltárása visszahat a technológia fejlődésre, melynek eredményeit pedig saját szervezetünk szolgálatába állíthatjuk. A technológiai és a biológiai evolúció ezen egymást generáló kölcsönhatását Ray Kurzweil – az elmúlt 40 évben írt könyvénél átható gondolatokat azonosítva – a „gyorsuló megtérülés törvényének” nevezte⁴¹, melyben mind az egyik, mind a másik evolúciós folyamatai egymást erősítve gyorsulnak, ezáltal exponenciálisan növekvő komplexitású és képességű rendszerekhez vezetnek.

4. Az emberi augmentációt övező egyes jogi megfontolások

A SIENNA-kutatás külön tanulmányt szentelt a jogi normarendszer vizsgálatának.⁴² Eszerint a meglévő nemzetközi jogi keret (kiemelten az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata,⁴³ a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,⁴⁴ a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,⁴⁵ a Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény,⁴⁶ a Gyermekek jogairól szóló egyezmény,⁴⁷ az Emberi Jogok Európai Egyezménye,⁴⁸ az Alapjogi Charta,⁴⁹ az Európai Szociális Karta,⁵⁰ az UNESCO már hivatkozott nyilatkozata a bioetikáról és az emberi jogokról,⁵¹ az 1997-es Oviedói Egyezmény az emberi jogokról és a biomedicináról⁵²) „élő jogként”⁵³ releváns marad az augmentációs eljárások vizsgálatában, ugyanakkor azok fejlődése és elterjedése az alapvető jogi fogalmak jelentésének és határának újraértékelését vonhatja maga után. A nemzetközi emberi jogi jogforrásoknak az egyéni önrendelkezésre és autonómiára épülő vonása a kutatás szerint a szabad augmentáció támogatásának irányába hat, míg ugyanez a vonás a bármilyen téren kötelező augmentáció elterjedésének állhatja útját. Másik oldalról az emberi faj integritását előtérbe helyező jogforrások gátat szabhatnak az egyéni önrendelkezésből eredeztetett augmentációs szabadságnak: így például az Oviedói Egyezmény preambuluma az

emberi lény tiszteletben tartásának szükségességét deklarálja mind egyéni, mind az emberi fajhoz tartozó mivoltában.⁵⁴ A jogi keretrendszer ellentmondásosságára példa a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog, amely egyszerre támogatja és korlátozza az ilyen technológiák elterjedését. Előbbi korlátot állít az államnak, hogy akár az augmentáció igénybevételébe vagy visszautasításába beavatkozzon, ugyanakkor ezzel összefüggésben a személyes adatok védelméhez való jog technikai korlátot állít a gép-alapú képességfejlesztésnek a rendszer által gyűjthető és feldolgozható adatok feletti rendelkezés révén. Az adatvédelem különösen az MI-re támaszkodó, így rendkívül adatigényes olyan gép-alapú technológiák esetén okoz majd gondot, ahol a felhasznált eszköz nem az egyén szintjén izoláltan, hanem külső infrastruktúrába integráltan, „online” működik, kommunikál vagy éppen frissül a biztonság fenntartása érdekében. Ehhez kapcsolódó gondolat, hogy az augmentáció határterületét képező egészségügyben keletkező adatok másodlagos felhasználásának uniós adatvédelmi korlátozottsága például (kutatás-fejlesztési) versenyképességi problémaként is jelentkezik; ezen is enyhítene az európai egészségügyi adattér létrehozásáról szóló, 2025. március 5-én kihirdetett uniós rendelet.⁵⁵

Az Egyesült Királyság és Németország védelmi minisztériumainak közös tanulmánya a kiborgok korszakába tekintve felveti,⁵⁶ hogy a „gépeknek nincsenk jogaik, az embereknek vannak” jellegű megközelítés újragondolásra szorulhat majd, amikor az ember már nem pusztán használja a gépeket, hanem a testébe integrálja, különösen molekuláris szinten. Kérdésként fogalmazzák meg, hogy ki-nek a tulajdonát képezik majd a gyűjtött és használt adatok, szintén elsősorban a testünkbe épített technológiák esetén. Hozzáteszik, hogy következtelen vagy félreérthető szabályozás teret engedhet a magánszféra olyan újszerű módon történő sérelmének, mint a „bőr alatti” megfigyelés („under-skin” surveillance). Ehhez hasonló aggályt fogalmaztak meg az EU-s Human Brain Projekt kutatói a digitális agykutatás etikai aggályai körében:⁵⁷ az agyi „digitális ikrek” élő, frissülő adatokból dolgozó vonása miatt az adatvédelmi problémák mellett felmerül a tudatolvasás („mind-reading”) veszélye, mivel a digitális agykutatás az érzelmek, az észlelés, a memória és a tudatalapot megfigyelésére épül. Ezen problémákra az átmenet időszakában talán felhívható lesz a Ptk. 2:42. §-ának személyiségvédelmi generálklauzulája, miszerint a személyiségi jogok – így a nem nevesítették is – védelem alatt állnak. Az 3516/2021. (XII. 13.) AB határozat szerint ezt úgy kell érteni, hogy a jövőben akár újabb személyiségi jogok is keletkezhetnek, melyekre a jogi védelem automatikusan ki fog terjedni. Ilyen személyiségi jog lehet majd a „tudat” vagy „gondolatvilág”, melyek eddig az ember belső, intakt, kifürkészhetetlen magánszféráját képezték. Érdekes vizsgálat alá veti a jogi kereteket vizsgáló SIENNA-tanulmány a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 12. és 15. cikkét. Előbbi értelmében a részes államok elismerik mindenkinek a jogát arra, hogy a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjét élvezze, utóbbi alapján pedig azt, hogy mindenki élvezhesse a tudomány haladásából és annak alkalmazásából származó előnyöket. Az ENSZ különleges megbízottja szerint⁵⁸ a cikkbeli „előnyök” fogalma nem csak a tudományos eredményekre terjed ki, hanem magában foglalja a tudományos folyamatokat, módszereket és eszközöket is. Harari az EJENY 3. cikkében foglalt jog kapcsán fejtette ki gondolatait. A cikk első eleme szerint „minden személynek joga van az élethez [...]”, erre nézve jegyezte meg, hogy az élethez való jognak értelemszerűen nem szabnak határt, e jognak „nincsen lejáratási dátuma”.⁵⁹

5. A (közel)jövő bírósága – Az igazságszolgáltatás a technológiai fejlődés sodrásában

Richard Susskind szerint téves elképzelés azt hinni, hogy a jogászai munka és az igazságszolgáltatás nagyrészt érinthetetlen marad; ehelyett, mint az egyik leginkább információ- és dokumentumigényes szektor, fundamentális, mélyreható és visszafordíthatatlan változásokon fog keresztülmenni.⁶⁰ Az igazságszolgáltatás működésének egyre intenzívebb technológiai átitatottsága annak a jelenség-

nek a része, amelyet a Vernor Vinge-féle „technológiai szingularitás”⁶¹ nyomán nevezhetünk „technológiai eseményhorizontnak”, amikor egy fekete lyukhoz hasonlóan az adott technológia vonzza magához az alkalmazót. A közeledésben eljön az a pont, ahonnan akár külső (pl. jogszabály vagy bevett piaci gyakorlat), akár belső (pl. műszaki integráltság, rendkívüli hatékonyságjavulás, ügyféligény stb.) kényszerűségből a technológia alkalmazásából már nincs visszaút. Valahogy így lett a Covid-időszak skype-tárgyalásaiból az egyszerűsített telekommunikációs jelenlét is a Pp. szerves része 2024-ben. A digitális transzformáció visszafordíthatatlan, mindent átható és egyre gyorsuló. Az Európai Unió stratégiai célkitűzései mára ágazattól függetlenül az adatgazdaságra, az adatdemokráciára és a digitalizációra épülnek. A Bizottság 2023-as víziójában⁶² a technológiai átmenet fő vonása a web 4.0 és a virtuális világok lesznek, ez pedig olyan technológiákra épül, mint például a 3D, a kibővített valóság (XR) és a digitális ikermodellek. A bírósági működés terén várható fejlődési irányt az idén január 16-án közzétett, 2024–2028-as időszakra szóló európai e-igazságügyi stratégiából⁶³ ismerhetjük meg. Eszerint az új igazságszolgáltatási rendszert digitális, adatvezérelt szolgáltatásként kell megalkotni. Susskindnál a jövő ítélezésében megjelenik⁶⁴ a 3 dimenziós holografikus telejelenlét, a kiterjesztett valóságon (AR) és a virtuális valóságon (VR) keresztüli tárgyalás is, de azt is előrevetíti,⁶⁵ hogy a kezdeti orvosi célokat követően azért fogunk egyre több szenzort és chipet a testünkbe építeni, hogy fejlesszük a képességeinket. Nem is annyira távoli a jövőbe tekintve arról elmélkedik,⁶⁶ hogy a nanotechnológia, a robotika, a genetika és más konvergáló technológiák hatásaként 30-40 éven belül a transzhumanizmus korában teljes joganyagok és szabályozások lesznek chipek és hálózatok révén az agyunkba ültetve vagy lesznek az agyunk számára távolról elérhetőek.

6. Az emberi augmentáció hatása a tisztességes eljáráshoz való jogra

Hasonló jövőképekben gondolkodva azt vizsgálom meg, hogy különösen az MI-vezérelt, gép-alapú kognitív augmentációs technológiáknak az állam szándéka és szabályozása nélküli, kvázi észrevétel nélkül történő megjelenése az igazságszolgáltatásban milyen hatásokkal járhat. A transzhumanizmus kezdeti, bevezetőmben felvázolt szakaszában az első felfejlesztett bíró önként esik át augmentációs beavatkozásra, kifejezetten azzal a céllal, hogy a munkájában előnyre tegyen szert. Ebben nem akadályozza semmi, mivel a jogrend még nem készült fel erre a jelenségre. A szellemi teljesítmény-növekményt annak abszolút pozitív kategóriájaként jellemzem. Az Elnöki Bioetikai Tanács a hivatkozott jelentésében a szuper- vagy felsőbbrendű teljesítmény három típusát határozta el.⁶⁷ Létezik a „jobb, mint ahogy valaha korábban csináltam”, a „jobb, mint a vetélytársaimé”, illetve van a „jobb a legjobbnál is” szintje. Elképzelésemben az első felfejlesztett bíró teljesítménye meghaladja a szervezetben dolgozó legjobb bírák mindegyikét. Ez a körülmény mind a belső, a többi bíróval vagy bírónak pályázóval szemben, mind pedig a külső viszonylatban, az ügyfelek tekintetében felforgató hatással fog járni. A személyes adatok és szakági titkok ellenőrizetlen kiáramlásán túl ezen hatások közé tartoznak még az adatkezelő személyével, az automatizált döntéshozatali jelleggel és a kapcsolódó tájékoztatási kötelezettséggel,⁶⁸ a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet III. fejezetének alkalmazhatóságával kapcsolatos kérdések. Ezek közül csak a bírói státuszhoz kötődő kockázatokat vizsgálom.

6.1. A bíróvá válás feltételei, a bíróság összetétele

A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) alapján a bírói szolgálati viszony köztársasági elnöki kinevezéssel jön létre. A bíróvá válás klasszikus esetében pályázati eljárással olyan személy nyeri el a pályázatot, aki nem áll bírói szolgálati viszonyban. Fő szabályként a bírói álláshelyre pályázatot kell kiírni, melyre az OBH elnöke jogosult, illetve a Kúriára kiírt pályázat kivételével a pályázat elbírálója is ő. A pályázónak a pályázat benyújtás-

tásakor igazolnia kell egyebek mellett a kinevezéshez szükséges adatokat és tényeket, valamint, hogy rendelkezik érvényes pályaalkalmassági vizsgálati eredménnyel. A Bjt. – 2024. évi LXXIV. törvénnyel módosított – 4. §-a felsorolja a kinevezés feltételeit. Eszerint bírónak az a harminctödik életévét betöltött személy nevezhető ki, aki a) magyar állampolgár, b) nem áll a cselekvőképességet érintő gondnokság vagy támogatott döntéshozatal hatálya alatt, c) egyetemi jogi végzettséggel rendelkezik, d) a jogi szakvizsgát letette, e) vállalja, hogy e törvény rendelkezéseinek megfelelően vagyonyvitelkor teszt, f) legalább két évig a bíróságon kívül joggyakorlatot folytatott és legalább egy évig a Bjt.-ben meghatározott jogi hivatást gyakorolt, g) a pályaalkalmassági vizsgálat eredménye alapján a bírói hivatás gyakorlására alkalmas. Az életkori feltétel mögött az az ősi megfontolás⁶⁹ áll, hogy ezen hivatás ideális gyakorlásához a tapasztalatok útján szerzett valamiféle minimális életbölcsestésre van szükség. Az életkori feltétel az 1997-es Bjt.-t (1997. évi LXVII. törvény)⁷⁰ leszámítva mindig is a követelményrendszer része volt azzal, hogy a konkrét életkori határ az egyes történelmi korszakokban eltérően került megállapításra: az 1869. évi IV. törvénycikkben⁷¹ 26. életév, az 1954. évi II. törvényben⁷² 23. életév, az 1972. évi IV. törvényben⁷³ 24. életév, az 1997-es Bjt. nem tartalmazott életkori feltételt, a Bjt. 2012. január 1-jei hatálybalépésével 30. életév volt. A Bjt. 2025. évi módosításával bevezetett 35. életév a legmasabb, amit a hazai jogtörténetben valaha előírtak.

A kötelező minimumfeltételek közül a pályaalkalmassági vizsgálatról külön jogszabály, a 6/2020. (V. 25.) IM rendelet⁷⁴ szól. A rendelet értelmében a vizsgálat magában foglalja a vizsgált személy általános orvosi, pszichiátriai, pszichológiai vizsgálatát, valamint a Bjt. 5. mellékletében meghatározott kompetenciákat (pl. elemző gondolkodás, döntési képesség). Utóbbiak körében meg kell állapítani, hogy a vizsgált személy rendelkezik-e a bírói feladatok ellátásához szükséges készségekkel, képességekkel és viselkedéselemekkel. A pályázati rangsor felállításánál a Bjt. az alapkövetelményeken túl az egyéb, esetleges egyéni teljesítmény értékelésére is lehetőséget ad, ugyanis a következő szempontok vehetők figyelembe: a) szakmai értékelés eredménye meghatározott jogviszonyok tekintetében, b) jogi szakvizsga letételét követő gyakorlati vagy szolgálati idő tartama, c) pályaalkalmassági vizsgálat eredménye, d) jogi szakvizsga eredménye, e) tudományos fokozat, f) szakjogász, illetve egyéb a munkakörhöz kapcsolódó másoddiploma, g) jogi diploma megszerzését követően szakterületen végzett külföldi tanulmányút, h) nyelvismeret, i) jogi tárgyú publikáció, j) jogszabály által jogi szakvizsgálathoz kötött gyakorolható jogász foglalkozás keretében szervezett kötelező képzéseken elért eredmény és a fakultatív képzéseken való részvétel, k) egyéb, a bírói tisztség betöltése szempontjából figyelembe vehető szakmai többletvekenység. Az ezekhez rendelhető pontszámokat a bírói állás pályázatok elbírálásának részletes szabályairól és a pályázati rangsor kialakítása során adható pontszámokról szóló 7/2011. (III. 4.) KIM rendelet tartalmazza. Eszerint jelentős pontszám, több mint 50 pont érhető el az egyéb képzésekből és szakmai foglalkozásokból (tudományos fokozat, szakjogász, illetve egyéb másoddiploma, nyelvismeret, jogi tárgyú publikáció, szakirányú tudományos oktatás, vizsgáztatás). Az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában⁷⁵ a pályázók munkavégzésének és magatartásának ehhez hasonlóan kellően sokrétű és ellenőrizhető tényezőknél alapuló rendszere elismerten csökkentti annak kockázatát, hogy az eljárás diszkrecionális jellegű legyen, az ilyen szabályok nem tűnnek olyanoknak, amelyek veszélyeztetnék az előléptetett bírák függetlenségét.

Mindezek áttekintése alapján a jogállási törvény szellemiségében az ítélkezési tevékenységét hatékonyan, méltóságteljesen ellátó, hivatásán kívül is magasan kvalifikált és tevékeny bíró ideálja rajzolódik ki. Ez a bírókép, illetve a kinevezési és előmeneteli rend megfelel a nemzetközi ajánlásokban a modern bírósági és bírói működéssel szemben megfogalmazott elvárásoknak, melyekben önmagában a hosszabb szolgálati idő már nem kiemelt szempont az előléptetéshez. Ilyen ajánlás különösen a bírák státusumáról szóló Európai Charta,⁷⁶ az ENSZ igazságszolgáltatás függetlenségére vonatkozó

alapelvei⁷⁷ és a bírói magatartás bangalorei alapelvei,⁷⁸ az Európa Tanács európai bírákat tömörítő konzultatív tanácsa (CCJE) által kiadott Bírák Magna Chartája,⁷⁹ az ET Miniszteri Bizottságának Rec(94)12. ajánlása⁸⁰ a bírák függetlenségéről, hatékonyságáról és szerepéről, továbbá az ugyanezen tárgyú CM/Rec(2010)12 ajánlás.⁸¹ A vonás, melyre ebben a részben fel akartam hívni a figyelmet a hivatás elérése és gyakorlása, illetve az előmenetel tekintetében az *az egész életen át tartó tanulás eszméje*.

6.2. Az emberi augmentáció tisztességes eljárásra gyakorolt felforgató hatásának első szintje: a bíróság összetétele

Az EJEB 6. cikk 1. bekezdés első mondata értelmében „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.” Az EJEB gyakorlatában külön-külön is kialakult a tisztességes eljáráshoz való jog egyes fogalmainak önálló értelmezése. Elgondolásom szerint a kognitív augmentáció az érintett alapjogi összetevők közül intézményi szinten és legelemben a bíróság összetételére lesz hatással. Az EJEB értelmezésében⁸² a bíróság önálló fogalomként több alapvető összetevőből épül fel.⁸³ Ezek első halmaza a bíróság lényegét annak igazságszolgáltatási funkciója felől ragadja meg: a bíróság a hatáskörébe tartozó ügyeket előírt rendben lefolytatott eljárás után az arra irányadó jogszabályok alapján dönti el (Sramek k. Ausztria,⁸⁴ 36 §; Ciprus k. Törökország,⁸⁵ 233. §; Xero Flor w Polsce sp. z o.o. k. Poland,⁸⁶ 194. §). A vita tárgyát képező ügyet olyan kötőerővel bíró döntéssel kell lezárnia (Bentham k. Hollandia,⁸⁷ 40. §), melyet nem bírói jellegű hatóság nem változtathat meg (Van de Hurk k. Hollandia,⁸⁸ 45. §), mivel az ilyen jogerős döntés megkérdőjelezését a jogállamiságból következő jogbiztonság követelménye zárja ki (Brumarescu k. Románia,⁸⁹ 61. §). A második halmazba további olyan követelmények tartoznak, mint a függetlenség, különösen a végrehajtó hatalomtól; a pártatlanság, mely a függetlenséggel együtt a bíróság koncepciójának kulcselemei (Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland,⁹⁰ 231. §), a kinevezés időtartama, az eljárási garanciák. A harmadik, egyben a témám szempontjából jelentős összevetőt az EJEB a 2020-as Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland-ügyben elvégzett felülvizsgálat során építette a bíróság fogalmába. Eszerint a bíróság fogalmából következik, hogy az *érdemeik alapján kiválasztott olyan bírákból áll, akik megfelelnek a gyakorlati kompetenciáknak és erkölcsileg feddhetetlenek*.⁹¹ A testület ezt az új, kiválasztási összetevőt nemzetközi ajánlásokra vezeti vissza, melyek pedig a törvény által létrehozott bíróság előtti tisztességes eljárással összefüggésben említik ezen szempontokat. Nevesítetten a CCJE 2001-ben kelt 25. számú véleményére⁹² hivatkoztak. Ez a bírák kinevezésében és előléptetésében illetékes szervezetek azt javasolta, hogy olyan nyilvános és objektív kritériumokat dolgozzanak ki, melyek a képzést, integritást, képességeket és hatékonyságot szem előtt tartva az egyéni érdemeket juttatják érvényre. Az EJEB szerint az érdem-alapú kiválasztási rendszer, mely a bírósági hierarchia-szint emelkedésével fokozottabb jelentőséggel bír, nem pusztán a bírósági működéshez szükséges szakmai kapacitást biztosítja, hanem a bíróságba vetett *közbizalom megőrzése szempontjából is alapvető*, egyúttal a bírák egyéni függetlenségének kiegészítő garanciája is. A bírói függetlenség lényegét Gombos Katalin akként összegezte,⁹³ hogy az egyrészt a bírósági szervezet egészének függetlenségét, másrészt az ítélkező bíró függetlenségét is jelenti, és azt hivatott biztosítani, hogy sem a bírói szervezetet mint hatalmi ágat, sem pedig az egyedi ügyben eljáró bírót semmiféle befolyás ne érhesse döntésének meghozatalában.

A kognitív augmentáció a fentieket tekintve teljesen felforgathatja a bírói hivatás meritokratikus, érdemalapú rendjét. Képzelnék el, hogy az alapon gondolatnak megfelelően a legjobb bírák teljesítményét is sokszorososan felülmúló teljesítményt lesz képes nyújtani *bárki*, aki ilyen beavatkozáson átesik. Ebben az állapotban a mesterséges intelligencia nem az emberi agytól függetlenül, párhuzamosan dolgo-

zik, hanem azzal szimbiozisban, azt erősítve. A szilíciumalapú és a szénelalapú információfeldolgozás kioltja egymás gyengeségét: a tranzisztorok milliárdnyi műveletet tudnak végrehajtani, de tipikusan három szomszédjukkal állnak kapcsolatban, ezzel szemben a neuronok másodpercenként megközelítőleg ezer műveletet tudnak elvégezni, viszont 6000 másik neuronnal kommunikálnak.⁹⁴ Az MI itt már nem pusztán előkészíti (pl. megszüri, leegyszerűsíti) az információkat az emberi intelligencia általi feldolgozásra, hanem az emberi információfeldolgozást emeli a gépek szintje felé. Ilyen adottság mellett mindaz a sokévnnyi, évtizednyi szellemi munka, mely egy bírói pályázatnál annak kimenetelét befolyásoló pontként realizálódik, értékét veszti, mivel a képzettséget, szaktudást biztosító tanulás már nem erőfeszítés kérdése lesz. Az oktatási rendszerben is csak azért lesznek átmenetileg kénytelenek éveig „tanulni” a felfejlesztett egyének, mert a fenntartó állapot felkészületlenül éri majd, hogy a tudás elsajátítása többé nem lesz időigényes és intézményes folyamat. Az olvasás, látás, hallás útján történő tanulás mint a tudás elsajátításának évezredes módjai helyébe a letöltés vagy előhívás lép. Nem lesz szükség jó emlékezetre, ismétlésre, mert a szükséges ismeretek prompt töltődnek be a tudatunkba. Az persze nemcsak az oktatási rendszer kihívása lesz, hogy mit kezd például egy olyan belépő hallgatóval, aki gyakorlatilag nem tanulni jár majd az intézménybe, hanem csak a „papírért”, és maga is oktathatna szinte bármit. Pillanatok alatt szert tehetünk majd a humán és a természettudományos műveltségre, amely így az évtizedek szorgalmával kivívott magasabb rendű emberi minőségből egy fizetős augmentációs szolgáltatás révén pusztán piaci terméké silányulhat. A munka- és időigényes tanulás feleslegessé válásával a kinevezési alapkövetelmények közül például az életkori küszöb is átgondolásra szorul majd, ahogy a hagyományos életformánk is, amely alapvetően egy tanuló és egy dolgozó korszakra tagolódik.⁹⁵

A bírói kinevezési folyamat az EUB gyakorlatában is védelemben részesül, tekintve, hogy a testület értelmezése szerint a törvény által megelőzően létrehozott bíróságra vonatkozó követelmény jellegénél fogva magában foglalja a bírák kinevezésének folyamatát is.⁹⁶ Kérdés lesz az is, hogy a rohanó és egyre gyorsuló, egyben türelmetlenebb világunkban az egyszerű ügyfél szemében, aki valamely jogszérelmének mielőbbi orvoslásáért fordul a bírósághoz, legitimációs aggályként merülhet-e fel, hogy az ügyében eljáró bíró a legjobb bírói szellemi teljesítmény szintjét is radikálisan meghaladó erőforrásra milyen módon tett szert, ha egyébként a hatékonyság tekintetében ügyfélként sokkal jobban jár? Mennyiben jelentkezik majd ez aggályként, ha az ügyfél szemében a bírói érdem az ügye gyors, szakmailag megalapozott és tisztességes elintézésében áll? Nem elképzelhetetlen, hogy számára érdektelen lesz a bírói státusz betöltéséhez és ügye intézéséhez szükséges szaktudás és kvalitás forrása, figyelemmel arra is, hogy a bírói végzettségi, képzettségi adatok a személyi nyilvántartás részeként ma sem nyilvánosak.⁹⁷ Az ügyfél az egyéni bírói érdemet csak az ítélező tevékenységen keresztül mérheti fel. Ha itt elégedettségre talál, az augmentációs technológiákkal feljavított bírói működés is legitimációt nyerhet. Prognosztizálható haszna lehet az információfeldolgozást radikálisan növelő kognitív augmentációnak a bírói ügymenedzsment terén is. Az ügykezelés hatékonyságával kapcsolatos nehézségek, mint azt az EUB C-144/23. számú ügyében a főtanácsnok összefoglalta,⁹⁸ az igazságszolgálati szervek elé kerülő jogviták nagy száma miatt jelentkeznek leginkább. Az ügyteherrel kapcsolatos probléma orvoslására a legfelsőbb bíróságok olyan szűrőmechanizmusokat dolgoztak ki (ilyen pl. az EUB 2024. őszi reformja⁹⁹), melyek arra irányultak, hogy biztosítsák számukra, kisebb-nagyobb mértékben kiválaszthatják azokat az ügyeket (vagy egyes rendszerekben azokat a jogkérdéseket is), amelyeket meg akarnak tárgyalni és el akarnak bíráltni. Az ilyen mechanizmusok által ellenőrzésük alatt tarthatják az ügyrendüket, csökkentve így a leterheltségből eredő említett kockázatokat. Most képzeljük el, hogy felfejlesztett bíránknak a mai viszonyok mellett értelmezett jelentős leterheltség sem okoz majd problémát, szakmai teljesítménye (ideértve az ügymenedzsmentet is) a kiindulópontnak megfelelően minden bírót felülmúlja majd, bármely ügy-

szakban. Az ilyen „szuperbíróknak” nem lesz szüksége szakosodásra sem. Működésének hatékonysága a bírói munka vizsgálatáról szóló 8/2015. (XII. 12.) OBH utasítás¹⁰⁰ valamennyi értékelési mutatója terén kiemelkedő lesz, így a döntések megalapozottsága körében is. Teljesítményének határfoka állandó lesz, nem jelentkezhetsz nála mentális kimerültség sem. Az ügyteher mint teljesítményfaktor megszűnésén túl egy napon az eljárásokból eltűnhetnek, de legalábbis statisztikailag elenyészhetnek a bírói szubjektumra, így különösen a képzettségre, szakmai tapasztalatra és a Bjt. 5. mellékletében is felsorolt szakmai kompetenciákra visszavezethető ténybeli vagy jogi tévedések, melyek jelenlegi tudásunk szerint az igazságszolgáltatás rendszerének részét képezik és teljesen soha nem küszöbölhetők ki.¹⁰¹ Tévedések híján az ilyen augmentált bíró előtti eljárások sokkal gyorsabban be fogják fejeződni. Az időtényezőnek különös jelentősége van. Miként azt Osztovis András összegezte, az igazságszolgáltatással szembeni, időben és térben változó elvárások sorában állandónak tekinthető, hogy minél előbb igazságos döntés szülessen, ugyanakkor az időtényező, melyhez ezt az elvárást mérjük, a társadalmi és gazdasági változásokkal együtt változik; hozzátéve, hogy digitális forradalom átértelmezte az idő fogalmát.¹⁰² Az emberi képességfejlesztés időtényezőre gyakorolt várható radikális hatása átvezet egy következő problémakörhöz.

6.3. Az emberi augmentáció tisztességes eljárásra gyakorolt felforgató hatásának második szintje: az észszerű idő szempontrendszer

A bírósági eljárások gyors lefolytatásának követelménye ugyan a 20. századi nemzetközi egyezményekkel vált kézzelfoghatóvá az egyéni alapjogi igényérvényesítés révén, ugyanakkor mint jogpolitikai cél már a modern büntetőjog megszületésével megjelent. Cesare Beccaria írta az 1764-ben megjelent, „A bűnökről és a büntetésekről” című alapművében,¹⁰³ hogy a büntetés gyorsasága a büntetés legerősebb fékeinek egyike. A Bjt. rögzíti, hogy a bíró a rábízott ügyet annak munkaigényessége és az eljárás sajátosságai által meghatározott észszerű határidőn belül köteles elbírálni. Az EUB egy 2009-es döntésében¹⁰⁴ kimondta, hogy a határozat meghozatalához szükséges idő észszerű jellegét az egyes ügyek sajátos körülményeinek – például az ügy bonyolultságának és a felek magatartásának – figyelembevételével kell megállapítani. Az EJEB gyakorlatában¹⁰⁵ az észszerű időtartam követelményének való megfelelés szintén az ügy körülményeitől és más kritériumoktól függ, így különösen az ügy bonyolultságától, a felek és az eljárás hatóságok magatartásától, illetve attól, hogy a kérelmező számára milyen jelentőséggel bírt a jogvita, mi volt a per tétje. Az eljárások hosszának értékelésében az EJEB először is azok kezdő (dies a quo) és befejező (dies ad quem) dátumát határozza meg. Az időintervallum felőleli a jogorvoslati eljárást is, azonban adott esetben nem fedi le a teljes eljárást, amennyiben a kérelmező annak csak egy meghatározott szakaszát, például egy adott bírósági szint előtti részét támadja. Továbbá bármely bírósági határozat végrehajtását is a tárgyalás szerves részének kell tekinteni, így az egyezmény 6. cikk első bekezdése tekintetében az eljárás vége ahhoz a momentumhoz kapcsolódik, amikor az érvényesített jognak ténylegesen érvényt lehet szerezni. Az ügy sajátos jellemzői körében annak bonyolultságát a tények összetettsége (pl. a vád tárgyává tett bűncselekmények száma és jellege, szakértői vélemény szükségessége), a jogkérdések nehézsége (pl. joghatósággal kapcsolatos kérdés, újabb és nem egyértelmű jogszabály alkalmazása), az eljárási körülmények (pl. külföldi jogsegély iránti kérelem, különösen terjedelmes ügyirat elsajátítása) szerint ítéltethető meg. Az ügynek a kérelmező szemszögéből értékelendő jelentősége szorosan kapcsolódik az adott ügy tárgyához. Az EJEB gyakorlatából lesűrhető tendencia szerint¹⁰⁶ egy hatóság vagy bíróság előtti eljárás általánosságban megfelel az észszerű időbeliség követelményének, ha 2 évnél rövidebb ideig tart. Ha 2 évnél hosszabb, az EJEB az ügy összetettségének fényében részletesen megvizsgálja a felek és a hatóságok gondosságát. Prioritást élvező ügyekben a 2 évnél rövidebb eljárás a kívánatos. Egyszerűbb polgári és büntetőügyekben az 5 évet

elérő időhossz is, bonyolult büntetőügyben pedig kivételesen még egy 8 év körüli időhossz is észszerű lehet.

Magyarország nagyon jól teljesít a polgári és gazdasági peres ügyek, valamint a közigazgatási ügyek elbírálásához szükséges becsült idő tekintetében, valamennyi bírósági szinten, mint azt a 2024. évi uniós igazságügyi eredménytábla¹⁰⁷ 7. és 9. ábrája tartalmazza. A kognitív augmentáció révén bekövetkező radikális hatékonyságjavulás az *észszerű időn belüli eljárás* értékelésénél eddigi figyelembe vett tényezők *felülvizsgálatát eredményezheti*. A mostani szempontok sorából a bírói szellemi tevékenység terén vizsgálható szinte összes elem relevanciáját veszítheti. Az ügyek ténybeli vagy jogi bonyolultsága a döntéshez vezető logikai folyamatban többé nem fog hátrányként jelentkezni. Leglátványosabban ez az ún. megaügyeknél fog kiütközni, ahol például egy 1548 oldal terjedelmű vádirat¹⁰⁸ elsajátítása és értelmezése nem lesz időigényes feladat. A tudás elsajátításának a tanuláshálónál említett paradigmaváltása a bírói szellemi munkában is ugyanúgy fog megmutatkozni: a bírót nem olvasni fogja majd az iratokat, hanem letölteni/betölteni, és az ismeret szintje szempontjából az adatok, illetve információk összességét azonnali tudásként, idővesztés nélkül hasznosíthatja. A tárgyalásra való felkészülésből eltűnik az ügyirat teljes, illetve a szükséges iratok ismételt elolvasása, a releváns jogesetek felkutatása és értelmezése, a jegyzetek áttekintése. A bírót az ügymenedzsment szintjén képessé válhat párhuzamos műveletek végrehajtására is, különböző ügyek szimultán intézésére, például tárgyalás közben más ügyben fejben ítéletet „szerkeszthet”. Az igazságügyi eredménytábla szerinti kiváló időszerszerűségi mutatókra nem úgy kell tekinteni, mint amelyek megkérdőjeleznék az eljárások még gyorsabb elintézéséhez fűződő érdeket vagy a további gyorsítás gyakorlati megvalósíthatóságát, hanem akként, hogy még a mostani nagyon jó teljesítményhez képest is lehet majd sokkal jobbat nyújtani. A transzhumanizmus korszakában a *jelen ismereteink és képességeink szerinti keretek elavultak lesznek*. Ami most kiváló teljesítmény, az a kognitív augmentáció mellett egyszer majd gyengé lehet. Az észszerű idő értékelési kritériumait újra kell majd definiálni, és aszerint kell majd vizsgálni, hogy az ügyben eljáró bírót csak természetes adottságokkal rendel-

kezik-e vagy sem. A tisztességes eljáráshoz való jog idődimenziójában így egy *párhuzamos értékelési szempontrendszer* alakulhat ki, és az észszerű idő hagyományos értelmezési modellje mellett szükség lehet majd egyfajta „*gépszerű idő*” *modellre*, figyelembe véve, hogy különösen a gépalapú kognitív augmentáció jelentette agyi információfeldolgozási hatékonyság a gépekéhez fog közelíteni. Ezen a ponton az ügyfél tisztességtelennek érezheti majd, hogy az egyébként kiváló, de „természetes” bíróját előtti ügye akár években mérhetően sokkal lassabban halad.

7. Záró gondolatok

A rohamtempójú technológiai fejlődés rossz kezekben, illetve rossz vagy éppen hiányzó jogi szabályozás mellett emberi létünk, társadalmi együttélésünk legalapvetőbb építőköveit erodálja. Az igazságszolgáltatás szervezetre, a bírói státuszra és az ítélkezésre a végletekig körbehatárolt garanciái Maginot-vonalként statikusan állnak szemben a felforgató technológiák seregeivel, melyek, ha nem reagálnak időben, egyszerűen csak kikerülnek ezt a védelmet. Írásomban így férközött be a kognitív augmentáció a bírósági szervezetbe, mivel a jelenlegi érdemalapú (kinevezési és előmeneteli) pályázati rend éppen azzal nem tud mit kezdeni, amit pénzért vett szolgáltatásként a képességfejlesztés felszámol: az *érdem eltűnését a teljesítményből*. A természetes emberi egyenlőtlenségre épülő belső szervezeti „igazságosság” megingását követően a szervezet külső működésében, az ítélkezésben is repedések keletkeznek majd. Mindezek alapján azt a tanulságot lehet levonni, hogy a 21. századi viszonyok között a holnap problémáit még ma el kell kezdeni azonosítani és megoldani, mert a technológiai fejlődés üteme már rég meghaladta a józan észszel követhetőt. Az igazságszolgáltatás harmadik hatalmi ágként nem engedheti meg magának, hogy majd az „*idő megoldja*” a problémáit, és nem helyezkedhet abba a kényelmes hitbe sem, hogy a változások hulláma nem sodorhatja el. Előre kell tekintenünk a jövőbe, hogy közös erőfeszítéssel felkészülhessünk a minket, mindenkit érintő problémákra.

JEGYZETEK

* A szerző bírót, az Országos Bírósági Hivatalban dolgozik, beosztott bíróként, mint adatvédelmi tisztviselő.

- Hawking, Stephen: *Brief Answers to the Big Questions*. Bantam Books, New York, 2018. p. 59.
- Susskind, Richard – Susskind, Daniel: *The future of the professions: How technology will transform the work of human experts*. Oxford University Press, 2022. (updated edition) p. 136.
- Coenen, Christopher et al.: *HUMAN ENHANCEMENT*. European Parliament, 2009. Online: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2009/417483/IPOL-JOIN_ET\(2009\)417483_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2009/417483/IPOL-JOIN_ET(2009)417483_EN.pdf) (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- Jensen, Sean R. et al.: *State-of-the-art Review: Human Enhancement*. 2018. p. 13 Online: <https://zenodo.org/records/4066557>
- European Parliamentary Research Service Scientific Foresight Unit (STOA): *Additive bio-manufacturing: 3D printing for medical recovery and human enhancement*. 2018 Online: [https://www.europarl.europa.eu/stoa/en/document/EPRS_IDA\(2018\)614571](https://www.europarl.europa.eu/stoa/en/document/EPRS_IDA(2018)614571) (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- Lex Fridman Podcast #438: *Elon Musk: Neuralink and the Future of Humanity*. Youtube, 2024.8.2. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=Kbk9BiPhm7o&t=1116s> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- Bánáti Anna: *Mindenáron le akarunk fogyni – ezt használja ki Európa legértékesebb cége*. Telex, 2024.5.12. Online: <https://telex.hu/gazdasag/2024/05/12/novo-nordisk-fogyas-gyogyszeripar-dania> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- European Group on Ethics in Science and New Technologies (EGE), Online: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/support-policy-making/scientific-support-eu-policies/european-group-ethics_en#what-is-the-ege (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)

- Directorate-General for Research and Innovation (European Commission): *European Group on Ethics in Science and New Technologies opinion on the Ethics of Genome Editing*. Publications Office, 2021. p. 28–30. Online: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/659034> (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- Schneider, Susan: *A mesterséges ember. Az MI és az elme jövője*. Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest, 2020. p. 20.
- Dabrowski Irene J.: A vitatót „új ember”: a transzhumanizmus ateista humanista és katolikus megközelítésnek ütköztetése. In: Christopher Hrynkow (szerk.): *Gondolatok a transzhumanizmusról – A mesterséges intelligencia etikája és hatásai*. Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest, 2022. p. 38.
- Almeida, Mara – Ranisch, Robert: Beyond safety: mapping the ethical debate on heritable genome editing interventions. *Humanities and Social Sciences Communications* 2022/9. p. 6. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01147-y> (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- Nagel, Saskia et al.: *Ethical Analysis of Human Enhancement Technologies*. 2020. p. 18–22. Online: <https://zenodo.org/records/4068071> (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- A kódex tulajdonképpen a nürnbergi perek közül Karl Brandt és más orvosokkal szembeni eljárásban hozott ítéletben foglalt 10 pont, amely az orvosi kutatások általános feltevéleit kívánta lefektetni (lásd: <https://www.britannica.com/topic/Nuremberg-Code>). (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- Orvos Világszövetség (WMA): Helsinki Nyilatkozat az embereken végzett orvosi kutatások etikai alapelveiről. Online: <https://www.wma.net/wp-content/uploads/2016/11/Hungarian-DoH-2013.pdf> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/index.html> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)

- Berg, Paul: *Asilomar 1975: DNA modification secured*. *Nature*, 2008/455. p. 290–291. Online: <https://doi.org/10.1038/455290a>
- A projekt egy példa nélküli nemzetközi kutatás volt, mely az emberi genom szekvenálása, vagyis az ember teljes genetikai kódjának feltérképezését, a DNS nagyjából 3 milliárd bázispárjának meghatározását tűzte ki célul. Kutatás az 1988-ban megkezdett tervezését követően 1990-ben vette kezdetét, majd 2000-ban, aztán 2003-ban jelentették be az emberi genom 90%, illetve 92%-os feltárását. Az emberi genom teljes szekvenálása történetesen csak 2022-ben fejeződött be. Lásd: <https://www.genome.gov/about-genomics/educational-resources/fact-sheets/human-genome-project> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- Almeida, Mara – Ranisch, Robert: i. m. p. 139.
- Greely, Henry T.: *CRISPR'd babies: human genome editing in the 'He Jiankui affair'*. *Journal of Law and the Biosciences*, Oxford Academic, 2019/1. p. 123. Online: <https://doi.org/10.1093/jlb/lsz010> (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- <https://energy.ceu.edu/sites/default/files/publications/unescosohuj1001.pdf> (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/universal-declaration-human-genome-and-human-rights?hub=387..>
- <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/international-declaration-human-genetic-data?hub=387>
- <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/universal-declaration-bioethics-and-human-rights?hub=387>
- <https://new.nsf.gov/about/history> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- Converging Technologies for Improving Human Performance: NANOTECHNOLOGY, BIOTECHNOLOGY, INFORMATION TECHNOLOGY AND COGNITIVE SCIENCE, 2002.

- Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/bioecon-%28%23%20023SUPP%29%20NSF-NBIC.pdf> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 27** <https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-2001-12-03/pdf/WCPD-2001-12-03-Pg1724.pdf> (Utolsó letöltés: 2024.09.29.)
- 28** Kass, Leon R. et al.: *BEYOND THERAPY BIOTECHNOLOGY AND THE PURSUIT OF HAPPINESS, A Report of The President's Council on Bioethics*, Washington D.C., 2003. Online: <https://biotech.law.lsu.edu/research/pbc/reports/beyondtherapy/> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 29** Nordmann, Alfred: *Converging Technologies – Shaping the Future of European Societies*, 2004. Online: <https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/12590/1/Converging%20Technologies.pdf> (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- 30** <https://cordis.europa.eu/project/id/28837/reporting> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 31** Sandberg, Anders: *Future of Humanity Institute 2005–2024: final report*. Future of Humanity Institute, University of Oxford, 2024. p. 8. Online: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uid:8clab46a-061c-479d-b587-8909989e4f51> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 32** <https://cordis.europa.eu/project/id/230361/reporting> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 33** <https://cordis.europa.eu/article/id/91479-ethics-of-st-in-human-enhancement> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 34** Nagel, Saskia – Jensen, Sean Jensen – Hanson, Tim – Geene, Oliver – Spedding, George: *SIENNA D3.5: Public views of human enhancement technologies in 11 EU and non-EU countries*; 2020. p. 8. Online: <https://zenodo.org/records/4068194> (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- 35** Raisamo, Roope et al.: Human augmentation: Past, present and future. *International Journal of Human-Computer Studies*. Volume 131, 2019/11, 131–143. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2019.05.008> (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- 36** Zaleski, Andrew: THERE WILL BE BLOOD. Is mimicking the cells that carry hemoglobin the key to a blood substitute? *Science News*, 2024.7.3. Online: <https://www.science.org/content/article/ultimate-blood-substitute-us-military-betting-46-million> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 37** Waelterschoot, Jorik – Gossele, Willemien – Lemež, Špela – Xavier, Casadevall i Solvas: Artificial cells for in vivo biomedical applications through red blood cell biomimicry. *Nature Communications*, 2024/15, 2024.3.20. Online: <https://www.nature.com/articles/s41467-024-46732-8> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 38** Hsu, Patrick D. et al.: Bridge RNAs direct programmatic recombination of target and donor DNA. *Nature* 630, 984–993, 2024.06.27. Online: <https://doi.org/10.1038/s41586-024-07552-4> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 39** Shah-Neville, Willow: CBRIDGE RNA: A new gene editing technique that could overcome the limitations of CRISPR. *Labiotech.eu*, 2024.07.08. Online: <https://www.labiotech.eu/in-depth/bridge-rna-gene-editing/?tab=0> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 40** Abramson Josh et al.: Accurate structure prediction of biomolecular interactions with AlphaFold 3. *Nature* 2024/630 p. 493–500. (<https://doi.org/10.1038/s41586-024-07487-w>) (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- 41** Kurzweil, Raymond: *Hogyan alkossunk elmét?* Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest, 2022, 18.
- 42** Zuzanna, Warso – Sarah Gaskel: SIENNA D3.2: Analysis of the legal and human rights requirements for Human Enhancement Technologies in and outside the EU. e SIENNA project, 2019. Online: <https://zenodo.org/records/4066617>
- 43** Elfogadva az ENSZ Közgyűlése által Párizsban, 1948. december 10-én. Online: <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/hungarian>
- 44** Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányá. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/1976-8-10-00>
- 45** Az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányá. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/1976-9-10-00>
- 46** Az Egyesült Nemzetek keretében 2006. december 13-án, New Yorkban elfogadott, a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2007-92-00-00>
- 47** A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/1991-64-00-00>
- 48** Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/1993-31-00-00>
- 49** Az Európai Unió Alapjogi Chartája. Online: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2016/0j
- 50** Az Európa Tanács Torinóban, 1961. október 18-án kelt egyezménye. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/1999-100-00-00>
- 51** Az UNESCO Általános Konferenciájának 33. ülészakán, 2005. október 19-én Párizsban elfogadott egyetemes nyilatkozatot a bioetikáról és az emberi jogokról.
- 52** Az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4-én kelt Egyezménye. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2006-80-00-00>
- 53** Lásd pl. Selmouni v. France, No. 25803/94, 28 July 1999, para. 101.: *Convention is a „living instrument which must be interpreted in the light of present-day conditions”* (<https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58287>)
- 54** 2002. évi VI. törvény Ovideói Egyezmény kihirdetéséről: „Az Európa Tanács tagállamai, más Államok és az Európai Közösség, amelyek a jelen Egyezményt aláírták, [...] meggyőződve az emberi lény tiszteletben tartásának szükségességéről mind egyéni, mind az emberi fajhoz tartozó mivoltában és elismerve méltóságát biztosításának jelentőségét, [...] az alábbiakban állapodtak meg: [...]”
- 55** Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2025/327 rendelete (2025. február 11.) az európai egészségügyi adatterről, valamint a 2011/24/EU irányelv és az (EU) 2024/2847 rendelet módosításáról (<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2025/327/oj>)
- 56** UK Ministry of Defence: Human Augmentation – The Dawn of a New Paradigm, 2021.05.13. Online: <https://www.gov.uk/government/publications/human-augmentation-the-dawn-of-a-new-paradigm> (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- 57** Amunts, Katrin et al.: The coming decade of digital brain research – A vision for neuroscience at the intersection of technology and computing. *The Human Brain Project*, 2023, 14. (<https://doi.org/10.5281/zenodo.10035197>) (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- 58** Shaheed, Farida (UN. Human Rights Council. Special Rapporteur in the Field of Cultural Rights): Report of the Special Rapporteur in the Field of Cultural Rights, Farida Shaheed: the right to enjoy the benefits of scientific progress and its applications. *UN Digital Library*, 2012. p. 8. (<https://digitallibrary.un.org/record/730844?v=pdf>) (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
- 59** Harari, Yuval Noah: *Homo Deus – A holnap rövid története*. Animus Kiadó, Budapest, 2022. p. 30.
- 60** Susskind, Richard: *Tomorrow's Lawyers, An Introduction to Your Future*. (Third Edition), Oxford University Press, 2023. p. 24.
- 61** Dobos Gábor: Vernor Vingé ma 30 éve jósolta meg, hogy 2023-ra létrejön a technológiai szingularitás. *Qubit*, 2023.03.30. Online: <https://qubit.hu/2023/03/30/vernor-vinge-ma-30-ve-josolta-meg-hogy-2023-re-letrejon-a-technologiai-singularitas> (Utolsó megtekintés: 2025.04.13.)
- 62** A Bizottság Közleménye: A web 4.0-ról és a virtuális világról szóló uniós kezdeményezés: kezdeti versenylény a következő technológiai átmenetben, 2023.7.11. COM(2023) 442 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023DC0442>
- 63** <https://op.europa.eu/publication-detail/-/publication/a5c99ff1-d3aa-11ef-be2a-01aa75ed71a1>
- 64** Susskind, Richard: *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford University Press, 2021. (updated paperback edition), p. 256–260.
- 65** Susskind (2021): i. m., p. 39.
- 66** Susskind (2023): i. m., p. 263.
- 67** Kass, Leon R. et al. i. m., p. 100.
- 68** Lásd például az automatizált döntéshozatal alapjául szolgáló logikára vonatkozó érthető információkhoz való hozzáférés jogát értelmező C-203/22. számú, 2025. február 27. napján kelt EUB-ítéletet.
- 69** Platón: Az állam (fordította János István). Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Elektronikus Könyvtár (<https://mek.oszk.hu/03600/03629/03629.htm>): „Milyen a jó bíró? – Szókratész: Ezért a jó bíró nem lehet fiatal; öregnek kell lennie, aki hosszú idő alatt nagy jártasságot szerzett a gonoszság lényegének megítélésében, de azt nem a saját lelkeben levőként élte át, hanem másokban, úgyhogy nagy időt törekedett másokban kifürkészni, mi a rossz természete, tudással élve, s nem saját magát tapasztalva meg.”
- 70** <https://njt.hu/jogszabaly/1997-67-00-00-33>.
- 71** <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86900004.TV>.
- 72** https://jogkodox.hu/jsz/bsz_1954_2_torveny_1084938.
- 73** https://jogkodox.hu/jsz/bsz_1972_4_torveny_4771950.
- 74** <https://njt.hu/jogszabaly/2020-6-20-06>.
- 75** Lásd: C-216/21. sz., *Asociația „Forumul Judecătorilor din România”, YN kontra Consiliul Superior al Magistraturii-ügyben* 2023. szeptember 7-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2023:628) 84-88. bekezdések.
- 76** Lásd különösen a 2–4. pontokat. <https://rm.coe.int/16807473ef>
- 77** Lásd különösen a 10–14. pontokat. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary>
- 78** Lásd különösen a 6. alcímet. <https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>.
- 79** <https://www.coe.int/en/web/cjce/magna-carta>
- 80** Lásd különösen az I. alapelv IV./c. alpontját <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c84e2>
- 81** Lásd különösen a 44. és 56. pontokat; <https://rm.coe.int/cm-rec-2010-12-in-hungarian-language/1680a8ad8a>.
- 82** Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága: KÉZIKÖNYV A 6. CIKKRŐL: A TISZTESSÉGES ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOG (polgári jogi ág). 2013. p. 19–20. Online: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_hun
- 83** European Court of Human Rights: *Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial* (civil limb, Updated to 31 August 2023) p. 47–76. Online: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_civil_eng
- 84** Case of Sramek v Austria (Application no. 8790/79) Judgement, Strasbourg 22 October 1984. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57581>.
- 85** Case of Cyprus v. Turkey (Application no. 25781/94) Judgement, Strasbourg 10 May 2001. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454>.
- 86** Case of Xero Flor v Polsce sp. z o.o. v. Poland (Application no. 4907/18). Judgement, Strasbourg 7 May 2021. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210065>.
- 87** Case of Benthem v. The Netherlands (Application no. 8848/80). Judgement, Strasbourg 23 October 1985. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57436>.
- 88** Case of Van de Hurk v. the Netherlands (Application no. 16034/90). Judgement, Strasbourg 19 April 1994. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57878>.
- 89** Case of Brumărescu v. Romania (Application no. 28342/95), Judgement, Strasbourg 28 October 1999. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58337>.
- 90** Case of Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland (Application no. 26374/18). Judgement, Strasbourg, 12 March 2019. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-19170>.
- 91** Ítélet 219–222. pont.
- 92** Consultative Council of European Judges (CCJE) Opinion N° 1 (2001) on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges. Online: <https://rm.coe.int/1680747830>.
- 93** Gombos Katalin: A bírói függetlenség kérdése az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában. In: Bódiné Beliznai Kinga – Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): *A bírói függetlenség intézményes garanciái*. Kúria, Budapest, 2023. p. 181.
- 94** The Royal Society: *blurring lines between mind and machine*. 2019 p. 49. Online: royalsociety.org/i-human-perspective
- 95** Harari (2022): i. m., p. 31.
- 96** C-119/23. sz., *Virgilijus Valančius kontra Lietuvos Respublikos Vyriausybė-ügyben* 2024. július 29-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2024:653), 50. bekezdés.
- 97** Lásd a Bjt. 148. §-át.
- 98** ECLI:EU:C:2024:522.
- 99** Az Európai Parlament és a Tanács (EU, Euratom) 2024/2019 rendelete (2024. április 11.) az Európai Unió Bíróságának alapokmányáról szóló 3. jegyzőkönyv módosításáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32024R2019&qid=1726314348282>.
- 100** 8/2015. (XII. 12.) ÖBH utasítás a bíró munkájának értékelési rendjéről és a vizsgálat részletes szempontjairól szóló szabályzatról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2015-8-B0-4T>.

- 101** 3325/2012. (XI. 12.) AB végzés [15] bekezdés.
102 Osztoivits András: A technológia hálójában – a magánjogi jogérvényesítés jelene és lehetséges jövője. In: Zódi Zsolt (szerk.): *Jogi technológiák. Digitális jogalkalmazás.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022. p. 286., 288.
103 Beccaria, Caesar: *Büntett és Büntetés* (fordította: Dr. Tarnai János). Révai Leo Kiadása, Budapest, 1887. p. 40. Online: https://mtda.hu/books_kulf/beccaria_cesare_buntett_es_buntetes_opt.pdf (Utolsó letöltés: 2025.04.13.)
104 C-385/07. P. sz., *Der Grüne Punkt – Duales System*

Deutschland GmbH kontra Európai Közösségek Bizottsága-ügyben 2009. július 16-án hozott ítélet (ECLI:EU:C:2009:456), 181-191.

105 Roagna, Ivana: *The right to trial within reasonable time under Article 6 ECHR – A practical handbook.* Council of Europe, 2018 Online: <https://rm.coe.int/the-right-to-trial-within-reasonable-time-eng/16808e712c>

106 Calvez, Françoise – Regis Nicolas: Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human

Rights. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), 3 rd edition, 2018. 73–77. Online: <https://rm.coe.int/cepej-2018-26-en-rapport-calvez-regis-en-length-of-court-proceedings-e/16808ffc7b>

107 https://commission.europa.eu/document/0ffed95b-cbfd-40a6-a327-189a74966489_en

108 <https://birosag.hu/fovarosi-torvenyszek/sajto/kozlemenyek/20240830/itelethirdetes-lesz-az-un-quaes-tor-ugyben>.

A SZÓLÁSSZABADSÁG OXFORDI KÉZIKÖNYVE

SZERKESZTŐK:
Adrienne Stone,
Frederick Schauer

ÁRA: 10 000 Ft

Az olvasó a szólásszabadság alapvető kérdéseinek kézikönyvét tartja a kezében, amelynek szerzői szakmájuk legjobbjai közül valók, a szabad véleménynyilvánítás jogának elismert kutatói.

A szólásszabadság alapvetései kortól és technológiától bizonyos (eléggé nagy) mértékig függetlenek, legalábbis csak igen lassan változnak. A kötet célja ezeknek a szabad beszéd jogával kapcsolatos lassan avuló alapoknak a rögzítése. Magyarországon a szólásszabadság még mindig viszonylag fiatal jog, amelyet sietősen kellett bevezetni a jogrendszerbe, majd később a gyakorlásából fakadó problémákkal kellett bajlódni. Bár a szólásszabadságról való gondolkodás Magyarországon is több évszázada kezdődött, annak a mai világunkban betöltött szerepéről és szükséges határaitól értelemszerűen csak 1989–90-et követően kezdődhetett meg az érdemi eszmecsere. A számos ellentmondással terhes alkotmányos fejlődés, a média világának rohamos változásai és a korábbi válaszok (amelyek nálunk persze nem voltak régiek) folyamatos újragondolási kényszere pedig azóta sem segítette elő az alapkérdések megnyugtató és hosszú távon is érvényes megválaszolását, így az elvi alapok tisztázása – a számos erőfeszítés és a nyomában született, olykor jó színvonalú tudományos elemzések ellenére is – sok tekintetben elmaradt.

A magyar kiadás a kötet egyik szerkesztője, a nemrégiben elhunyt Fred Schauer munkássága előtt is tiszteleg. De rajta kívül is számos olyan szerző szerepel a kötetben, akikkel együtt dolgozhattunk az elmúlt években vagy akiket vendégül láthattunk Budapesten. Kérjük az olvasót, fogadja érdeklődéssel a magyar kiadás által közössé vált munkánkat. Törekedjünk együtt a szólásszabadság kérdéseinek további tisztázására, az oly becses jog magyarországi gyökérzetének erősítésére, és higgyünk abban, hogy ment és még mindig mehet „a könyvek által a világ elébb”.

Koltay András